

گفت و گوی «قاب کوچک» با سازندگان مجموعه‌های تاریخی و تاریخ‌نگار

نبرد روایت‌های تاریخی در تلویزیون

سریال‌های تاریخی تاریخ انقضا ندارند

محمد رضا ورزی از اهالی تلویزیون که کارگردانی و نویسندگی آثار فاخر و به یادماندنی همچون سریال‌های «تبریز در مه»، «معمای شاه» و... را به عهده داشته در گفت‌وگو با قاب کوچک ساخت سریال‌های تاریخی در همه ادوار راهم دانست و گفت: ساخت آثار تاریخی از گذشته اهمیت داشته و این موضوع به زمان حال محدود نمی‌شود. پرداختن به تاریخ پیشینیان در کنار تاریخ معاصر ضروری است، زیرا درس‌آموز بوده و برای مخاطب جذاب است. تاریخ مفاخر و رخداد‌های گذشته می‌تواند غرور ملی را تقویت کند و هویت ملی را روشن‌تر سازد. با ظهور سینما و تلویزیون، نیاز به پردازش سوزهای تاریخی بیش از پیش احساس شد و این ضرورت همچنان پابرجاست. وی کاهش فرهنگ کتابخوانی را یکی از معضلات تقویت تاریخ دانست و گفت: یکی از مشکلات امروز، کاهش فرهنگ کتابخوانی به ویژه میان جوانان است که بخشی از آن به شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام برمی‌گردد. این پلتفرم‌ها ذهن را به عدم تمرکز و عبور سریع از محتوای داده‌اند. این موضوع باعث شده جوانان از مطالعه عمیق و متمرکز فاصله بگیرند. در این شرایط، رسالت سینما، تلویزیون، رادیو و حتی کتاب‌های صوتی برای پر کردن جای خالی کتاب سنگین‌تر می‌شود. کتابفروشی‌ها نیز با مشکلات اقتصادی مواجه‌اند و برخی برای بقا به فروش لوازم التحریر یا ایجاد کافه‌کتاب روی آورده‌اند. این اقدامات، هرچند مقدس بودن فضای کتاب را کم‌رنگ می‌کند، اما برای جذب مخاطب انجام می‌شود.

ورزی سینما و تلویزیون را پلی برای سوق دادن مخاطب به مطالعه ژرف در تاریخ عنوان کرد و افزود: رسانه‌هایی مانند سینما و تلویزیون می‌تواند با معرفی شخصیت‌های تاریخی، علاقه به مطالعه را در نسل جوان بیدار کند. برای مثال، فیلم «کمال الملک» ساخته علی حاتمی با این‌که بخشی از زندگی کمال الملک را نشان می‌دهد اما باعث شد مخاطبان به آثار او در کاخ گلستان توجه کنند.

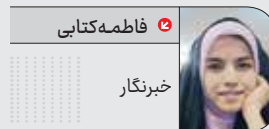
این کارگردان تلویزیون در ادامه تصریح کرد: دانستن تاریخ، جهان‌بینی را تغییر می‌دهد و به داشته‌های ملی آگاهی می‌بخشد. برای نمونه، سریال «تبریز در مه» به

معاهده ترکمانچای و شرایط نظامی ایران در آن دوره می‌پردازد اما امروز به لطف استقلال نظامی، چنین معاهداتی دیگر ممکن نیست. تاریخ نشان می‌دهد که در دوره‌هایی مانند ملی شدن صنعت نفت یا جنگ ایران و عراق، با وجود مشکلات، ایران توانست استقلال خود را حفظ کند. این آگاهی باعث شکرگزاری از شرایط کنونی و تقویت هویت ملی می‌شود.

کارگردان سریال معمای شاه در ادامه با اشاره به عنصر تحریف در ساخت سریال‌های تاریخی بیان کرد: فیلمساز تاریخی همیشه در معرض اتهام تحریف قرار دارد، به ویژه که حتی مورخان نیز در برخی مسائل اختلاف نظر دارند. این اتهامات گاهی به حاشیه هامربوط می‌شود، نه اصل ماجرا. تحریف تاریخ زمانی رخ می‌دهد که ساختار وقایع تاریخی به هم ریخته شود، مثلاً تقدم و تأخر رویدادها رعایت نشود یا اطلاعات نادرست ارائه شود اما افزودن عناصر دراماتیک برای جذابیت، تحریف نیست، بلکه مانند تزئین نمای ساختمان است. فیلمساز حق دارد تحلیل خود را ارائه دهد، همان‌طور که مورخان تحلیل می‌کنند. برای مثال، در ملی شدن صنعت نفت، نقش دکتر مصدق و آیت‌الله کاشانی کلیدی بود و نادیده گرفتن آنها تحریف است اما خلق قصه در کنار روایت تاریخی، برای ارتباط با مخاطب ضروری است.

ورزی در ادامه با اشاره به چالش‌های ساخت آثار نمایشی تاریخی گفت: ساخت آثار تاریخی به دلیل نیاز به پروداکشن پیچیده و جذابیت‌های بصری، سخت‌تر از سایر ژانرهاست. فیلمساز باید با پژوهش دقیق و مشاوره با مورخان معتبر، اثری قابل قبول ارائه دهد. برای نمونه، در مورد زکریا رازی، برخی او را ملحد خوانده‌اند اما پژوهش‌ها نشان می‌دهد که این‌گونه نیست، بلکه در زمان زیست زکریا رازی هرکس شیعه بوده به او اتهام ملحد بودن می‌زدند.

این کارگردان تلویزیون توجه بسترهای نوین همچون پادکست را راهی برای کارآمد تاریخ به مخاطبی عنوان کرد و گفت: روش‌های سنتی آموزش تاریخ در مدارس، مانند وجود کتاب‌های قطور و غیرجذاب، ناکارآمد بوده و باید با روش‌های خلاقانه جایگزین شود. ایران با تمدنی غنی، پتانسیل بالایی برای تولید آثار تاریخی در سینما، تئاتر، رادیو و پادکست دارد اما سوءمدیریت فرهنگی باعث شده از این ظرفیت به خوبی استفاده نشود. وی با اشاره به نقش سریال‌های تاریخی در آگاهی بخشی عمومی افزود: بسیاری از شخصیت‌های تاریخی مانند قائم‌مقام فراهانی هنوز برای عموم ناشناخته‌اند. فیلمسازان می‌توانند با معرفی این چهره‌ها، آگاهی عمومی را بالا ببرند. برای مثال، تفاوت میان قائم‌مقام و امیرکبیر یا سرنوشت آنها برای بسیاری روشن نیست. همچنین، مفاخری مانند حافظ، فروغ فرخزاد یا عطار نیشابوری در زمان خود ناشناخته بودند و بعداً ارزش آنها شناخته شد. سینما و تلویزیون می‌تواند ارزش مفاخر کشور را به تصویر بکشد و به همگان نشان دهد. ورزی از دیگر ابعاد اهمیت به تاریخ نیز ذکر کرد و گفت: میراث فرهنگی مانند خانه دکتر مصدق در احمدآباد یا آثار تاریخی دیگر باید به موزه تبدیل شوند تا آگاهی عمومی افزایش یابد. در کشورهای دیگر، حتی اشیای ساده مرتبط با شخصیت‌های تاریخی به موزه‌ها راه می‌یابد اما در ایران این موضوع کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

فاطمه کتابی

خبرنگار

در میان موج پرشتاب سریال‌های جهانی، مجموعه‌های تاریخی ایرانی توانسته‌اند با اتکا به غنای فرهنگی و پشتوانه عمیق تاریخی، مخاطبان را به تماشای روایت‌هایی اصیل از گذشته پرشکوه این سرزمین دعوت کنند. تجربه‌های موفق چون «مختارنامه»، «سربداران» و «در چشم باد» نشان داده‌اند که رسانه ملی ظرفیت بالایی در بازآفرینی تاریخ با زبان تصویر دارد؛ ظرفیتی که می‌تواند در مسیر گسترش هویت ملی، بیش از پیش مورد استفاده قرار گیرد. سریال‌های تاریخی، علاوه بر آن‌که یک روایت سرگرم‌کننده هستند؛ فرصتی برای بازخوانی ماجراهایی که شاکله فرهنگ و باورهای ما را شکل داده‌اند نیز به شمار می‌روند. این ژانر، با تکیه بر جذابیت‌های دراماتیک و تصویرسازی خلاقانه، می‌تواند پلی باشد میان نسل امروز و تاریخی که هنوز هم بر زیست ما اثر می‌گذارد. ما تا پیش از دیدن سریال «ولایت عشق» تصویر روشنی از مبارزه صبورانه امام رضا (ع) با دستگاه خلافت عباسی در ذهن نداشتیم. سربداران به ما نشان داد که مقاومت چگونه در دل ظلمت جوانه می‌زند و در چشم باد ما را به سفری عاشقانه و حماسی در تاریخ برد. سریال‌های تاریخی، پنجره‌هایی هستند رویه گذشته‌ای که ما را ساخته و هنوز با ما حرف می‌زند. تاریخ، صرفاً کتابی خاک‌خورده در قفسه‌های کتابخانه نیست، بلکه روحی جاری در زندگی امروز است. تولید چنین آثاری در رسانه ملی، نه تنها ما را با ریشه‌های مان آشنای می‌کند، بلکه بستری برای گفت‌وگو میان نسل‌ها و پاسداشت افتخارات ملی فراهم می‌آورد. در روزگاری که تصویر، زبان اول ارتباط با مخاطب است، تولید سریال‌های تاریخی با نگاه هنرمندانه و پژوهش‌محور، گامی مهم در مسیر تقویت فرهنگ ملی و انسجام هویتی است. ظرفیت‌های موجود در رسانه ملی نوید آینده‌ای روشن برای این ژانر دارد؛ آینده‌ای که هم میراث‌دار گذشته باشد و هم الهام‌بخش فردا. از این رو در این شماره از قاب کوچک به ضرورت‌های ساخت سریال‌های تاریخی پرداخت کردیم و با محمد رضا ورزی نویسنده و کارگردان، خسرو معتضد مورخ تاریخ و علی هاشمی کارگردان گفت‌وگو کردیم.